

Ομιλία Αντιπεριφερειάρχη Ανατολικής Αττικής Πέτρου Φιλίππου

«Η συμβολή των κατοίκων της Αττικής στην επανάσταση του 1821 στην Αττική και στην απελευθέρωση της Αθήνας»

Φίλες και φίλοι,

«Αν στη γενιά του 21 οφείλουμε τη λευτεριά, στις προηγούμενες χρωστάμε την προετοιμασία της. Δίχως αυτές δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν η Επανάσταση θα είχε εκραγεί το 1821 κι όχι μεταγενέστερα και αν η έκβαση της θα ήταν η ίδια με αυτή που γνωρίζουμε. Στη γενιά της προπαρασκευής ανήκουν οι γονείς και οι παππούδες των μαχητών του 21. Οι περισσότεροι από εκείνους έκλεισαν τα μάτια τους χωρίς να προλάβουν να ζήσουν την Επανάσταση ή να δουν την πατρίδα τους ελεύθερη...». Και αυτό είναι μια πραγματικότητα που ελάχιστα έχει απασχολήσει τους ιστορικούς για αυτή την περίοδο.

Πριν λοιπόν αναφερθούμε στο ξεσηκωμό του 21 στην Αττική, αξίζει να γίνει μία αναφορά στην περίοδο των Ορλωφικών, όπου διακρίθηκε για την επαναστατική του δράση ο αρβανίτης Μήτρος Λέκκας ή Μητρομάρας (Τρελλοδημήτρης), καταγόμενος από το Μενίδι, αλλά ως θαλασσινός είχε ορμητήριο του την Κούλουρη. Οι αντάρτες του οι «λεμπέσηδες», ονομασία που προέρχεται από τις λέξεις λιε:αφήνω και μπέσα:πίστη, δηλ. αυτός που εγκατέλειψε την πίστη του προς το Ντοβλέτι, που έπαψε να είναι ραγιάς. (παρέμεινε ως επίθετο στη Σαλαμίνα, Κρανίδι κλπ). Ανέπτυξε μεγάλη επαναστατική δράση στην περιοχή της Σαλαμίνας και της Μεγαρίδας και μετά την ήττα στα Ορλωφικά ο Μητρομάρας συνελήφθη τραυματισμένος στο Αγκίστρι και θανατώθηκε από τους Τούρκους.

(επανάσταση Αττική Μεγαρίδα, Κούλουρη, θάνατος Φεβρουάριος 1772 στο Αγκίστρι) δημοτικό τραγούδι, σπαθί Φανερωμένη, λαϊκή μούσα

«Του Μητρομάρα το σπαθί

Κολοκοτρώνης το φορεί.»

«Ο ξεσηκωμός στην Αττική δεν ήταν εύκολος. Η χώρα αποτελούσε την υποχρεωτική διάβαση των εχθρικών στρατευμάτων προς το Μωριά. Αν η έκρηξη της Επανάστασης δεν γινόταν εκεί, αλλά σε άλλα διαμερίσματα της Ελλάδος, τα πράγματα θα ήσαν ευκολότερα για την Αττική.

Αν συγκρίνουμε τις επαρχίες της Αττικής, παρατηρούμε ότι η επανάσταση των ραγιάδων μάλλον έπρεπε να είναι δυσκολότερη στις πεδινές περιοχές της και ιδιαίτερα σε εκείνες που βρίσκονταν κοντά στην Αθήνα. Από την πλευρά αυτή η Μεσογαία βρισκόταν σε μειονεκτικότερη θέση, σε σχέση με τις άλλες επαρχίες. Η θέση γίνεται ακόμη χειρότερη από την έλλειψη δυνατότητας διαφυγής, σε περίπτωση επιδρομής του εχθρού. Η ΝΑ Αττική Μεσόγεια - Λαυρεωτική περιβάλλεται παντού – εκτός από τα βόρεια – από θάλασσες. Οι ντόπιοι κάτοικοι

ήταν αγρότες και κτηνοτρόφοι και κανείς ποτέ δεν είχε ασχοληθεί με την θάλασσα. Η διαφυγή προς την Εύβοια και προς τα άλλα νησιά δεν αποτελούσε λύση σωτηρίας. Εκ των υστέρων, με τη ναυτική προστασία της Ύδρας και των Σπετσών, τα πράγματα φαίνονται εύκολα. Όμως, τότε, πριν από την Επανάσταση, κανείς δεν μπορούσε να προεξοφλήσει τη φορά των πραγμάτων. Η ναυτική δύναμη του εχθρού ήταν αναμφισβήτητη και κάθε σκέψη διαφυγής των κατοίκων από τις ακτές αποτελούσε την τραγικότερη λύση. Ήταν καλύτερα να μείνουν και να πολεμούν απροστάτευτοι στον πλατύ Μεσογείτικο κάμπο και να κάνουν απελπισμένο κλεφτοπόλεμο στα αμφίβολης προστασίας βουνά της. Ελπίδα για ενίσχυση δεν μπορούσε να έρθει από κανένα σημείο. Και είναι αξιοθαύμαστο πως επαναστάτησαν σχεδόν ταυτόχρονα με τις άλλες ορεινές επαρχίες της Αττικής.

Το κύριο βάρος λοιπόν του αγώνα κρατούσαν αναμφίβολα οι βόρειες περιοχές κοντά στην Πάρνηθα και ιδιαίτερα όσες βρίσκονταν κοντά στην Πελοπόννησο. Είναι γνωστά τα Δερβένια του Κιθαιρώνα και της Πάρνηθας ή δερβενοχώρια (η λέξη δερβένι ή ντερβένι σημαίνει στενοποριά, κλεισούρα). Οι κάτοικοι των χωριών αυτών είχαν, από την μια προνόμια από πλευράς των Τούρκων από την άλλη πλεονεκτήματα σε σχέση με τους άλλους της υπόλοιπης Αττικής. Το ορεινό έδαφος τους προστάτευε και η διαφυγή ήταν πολύ ευκολότερη».

Η σημαία της επανάστασης στην Αττική υψώνεται την 25^η Απριλίου στο Μενίδι. Εκεί συγκεντρώθηκαν περίπου 1200 κάτοικοι των χωριών - αρβανίτες προερχόμενοι: Από την Χασιά με αρχηγούς τον Μελέτη Βασιλείου και Μήτρο Σκευά(Τσεβά), από το Μενίδι με αρχηγό τον Αναγνώστη Κιουρκατιώτη και τους Λεκκαίους, από τα Μεσόγεια (Λιόπεσι) με αρχηγό τον Γιάννη Ντάβαρη και από τα Δερβενοχώρια με τον Θανάση Σκουρτανιώτη (ο Σκουρτανιώτης ήδη είχε υψώσει την σημαία της Επανάστασης στα Δερβενοχώρια), ενώ οι Σαλαμίνοι (Κουλουριώτες) με τον Γεωργάκη ΓΚΛΙΣΤΗ ήδη είχαν ξεσηκωθεί και μετείχαν στον Αγώνα, δίνοντας πάντα διέξοδο στους κατοίκους της Αττικής στις δύσκολες στιγμές.

Σύμφωνα με το σχέδιο όλοι οι οπλαρχηγοί ενώνονται με τους υπόλοιπους στο Μενίδι και υπό την ηγεσία του Χασιώτη Μελέτη Βασιλείου και την αρχηγία του Δήμου Αντωνίου τον οποίο διόρισε το συμβούλιο της Φιλικής Εταιρείας που είχε έδρα τη Λειβαδιά. Ξημερώνοντας 25 Απριλίου οι επαναστάτες φτάνουν στην Αθήνα. Οι Τούρκοι πανικόβλητοι κλείνονται στην Ακρόπολη».

Χαρακτηριστική για τη μυστικότητα των κινήσεων ήταν η ακόλουθη περιγραφή:

«Ο Γιάννης Ντάβαρης μαζεύει τους άντρες του και ξεκινάει χωρίς – κατά την παράδοση – να τους πει που ακριβώς πηγαίνουν. Ήταν αρχή, φοβόταν ίσως προδοσία, ίσως λιποψυχία, ίσως αιχμαλωσία κανενός από τους άντρες του και αποκάλυψη, ύστερα από βασανιστήρια, του σκοπού του. Ξημέρωνε του Αγίου Γεωργίου, όταν έφτασε στην Πεντέλη. Λούφαξε στο πυκνό όλη τη μέρα και ξεκίνησε νωρίς το βράδυ. Την επόμενη νύχτα βρισκόταν στο Μενίδι. Εκεί αντάμωσε με τους άλλους. Ήταν όλοι χίλιοι διακόσιοι περίπου.

Ο ήλιος της 24^{ης} Απριλίου είχε δύσει στέλνοντας γελαστός στους πνιγμένους από αγωνία Αθηναίους την αγγελία, ότι οι επαναστάτες αναχωρούσαν εκείνη την ώρα για να τους γλυτώσουν από τη σκλαβιά μα κι από το θάνατο. Πορεύονται στο σκοτάδι, αποφασισμένοι. Έπρεπε να πετύχουν. Οι Τούρκοι της Αθήνας, αν και γνώριζαν ότι οι μέρες ήταν πονηρές, δεν είχαν φαίνεται αντιληφθεί τίποτα σχετικό με τις κινήσεις των επαναστατών για τον όγκο, την έκταση και για τη σοβαρότητα της πορείας. Αυτό δεν τιμά μόνο τους οπλαρχηγούς για τη μυστικότητα και την ταχύτητα της συγκεντρώσεως. Δίνει και ένα μέτρο για τα αισθήματα του απλοϊκού πληθυσμού της υπαίθρου».

Το πρωί της 25^{ης} Απριλίου, δύο ώρες πριν φέξει, έφθασαν αθόρυβα κάτω από τα τείχη της Αθήνας και μπήκαν στην πόλη από την πύλη της Μπουμπουνίστρας, οπλισμένοι με κάθε λογής όπλα. Ήταν ένα παράξενο μωσαϊκό ανθρώπων. Αξίνες, σούβλες, φτυάρια, ρόπαλα, τσεκούρια και ρόπαλα ήταν ο μόνος οπλισμός τους. Κάπου κάπου κανένα καριοφύλλι, καμιά κουμπούρα ή γιαταγάνι, συμπλήρωναν τον ατελή οπλισμό του στρατού των επαναστατών. Η ενδυμασία του στρατού των χωρικών ήταν κι αυτή παράξενη. Θέλοντας να εμφανιστούν ενώπιον των Τούρκων διαφορετικοί, φορούσε ο καθένας ότι παράξενο και ασυνήθιστο. Στο κεφάλι φορούσαν το μαυρομάντηλο των χωρικών (κριμισάλα), ορισμένοι όμως το αντικατάστησαν με ψάθινο καπέλλο και στα ρούχα τους είχαν κρεμάσει διάφορα μεταλλικά αντικείμενα, ίσως διακριτικά βαθμών.

Ανάμεσά στους επαναστάτες «υπήρχαν και πολλοί παπάδες των χωριών αρματωμένοι και στολισμένοι με τα εκκλησιαστικά τους διακριτικά. (Δημήτρης Γιώτας, Οι Μενιδιάτες το 21 κλπ). Οι επαναστάτες έπιασαν στον ύπνο τους Τούρκους οι οποίοι αποσύρθηκαν και κλείσθηκαν στην Ακρόπολη, όπου και άρχισε η πρώτη πολιορκία της Ακρόπολης, ενώ το Χριστός Ανέστη, Ελευθερία ή Θάνατος αντιλαλούσαν στα στενά της Αθήνας.

Η Αθήνα ύστερα από 252 χρόνια Φραγκοκρατίας και 365 χρόνια Τουρκοκρατίας σύνολο 617 χρόνια σκλαβιάς, ήταν πλέον ελεύθερη. Στις 28 Απριλίου η σημαία της Φιλικής Εταιρείας υψώθηκε στο Διοικητήριο.

Όμως το αρχοντολόι της Αθήνας που δεν ήθελαν αρχηγούς τους «Ξωτάρηδες» καπεταναίους της υπαίθρου, άρχισαν τα παρασκηνιακά μαγειρεύματα. Ο Δ. Υψηλάντης λαθεμένα προσπαθώντας να κρατήσει ισορροπίες προτείνει άσχετους αρχηγούς. Ο Χασιώτης οπλαρχηγός και αρχηγός του αγώνα Μελέτης Βασιλείου με πληγωμένη υπερηφάνεια αποχωρεί. Οι Μενιδιάτες καπεταναίοι Κιουρκατιώτης και Μήτρο-Λέκκας και ο Μεσογείτης Γιάννης Δάβαρης, πικραμένοι παραμένουν.

Η κάθοδος όμως του Ομέρ Βρύωνη και του Ομέρ Πασά της Καρύστου βρήκαν τους επαναστάτες ανέτοιμους και διχασμένους. Πάρα πολλοί Έλληνες οδηγήθηκαν στα «σφαγεία» κυριολεκτικά. Στις μάχες του Δραγουμάνου και του Χαλανδρίου που ακολουθούν, ο Αναστάσης Λέκκας και ο Χασιώτης Μήτρος Τσεβάς παίρνουν εκδίκηση για το χαμό του Νίκου Λέκκα (πατέρα των οπλαρχηγών). Ο Ομέρ βρυώνης

κινδύνεψε να σκοτωθεί. Το ηθικό των χωρικών επαναστατών της Αττική αναπτρώθηκε και ο Ομέρ Βρυώνης έφυγε για τη Λαμία στις 28 Σεπτεμβρίου. Δυστυχώς όμως οι Τούρκοι συνέλαβαν αιχμάλωτο στη μάχη του Χαλανδρίου τον Αναστάση Λέκκα και αφού τον σούβλισαν τον έριξαν στην φωτιά.

Ακολουθεί η Β' πολιορκία και η παράδοση της Ακρόπολης: 3 Νοεμβρίου 1821 -10 Ιουνίου 1822.

Στις 10 Ιουνίου 1822 ο Τούρκος διοικητής του Κάστρου παραδίδει σε ασημένιο δίσκο το κλειδί στους προκρίτους και τους Καπεταναίους.

«Έτσι ήταν θέλημα του Αλλάχ» θα πει. Η Ακρόπολη γέμισε Έλληνες. Πρωτοστάτες και στη Β' Πολιορκία της Ακρόπολης και πάλι οι αρβανίτες κάτοικοι των χωριών της Αττικής και οι οπλαρχηγοί τους.

«Η Αθήνα ελευθερώθηκε την 25^η Απριλίου του 1821, ένα μήνα και κάτι μέρες μετά το ξέσπασμα της Επανάστασης στην Πελοπόννησο. Την Αθήνα δεν την ελευθέρωσαν οι Αθηναίοι, αφού κατά τον Δημήτριο Καμπούρογλου: “Αν και ήσαν φιλόξενοι, γλυκομίλητοι, περιποικητικοί και ευαίσθητοι, δεν ήσαν και τόσο γενναίοι, ένεκα της μακραίωνος από των όπλων αποχής”. Την Αθήνα την ελευθέρωσαν οι Αρβανίτες κάτοικοι των χωριών της βόρειας Αττικής και των Μεσογείων, επειδή πάλι κατά τον ίδιο: “καίτοι όμως καθ’ όλα υστερούν οι χωριάται εν συγκρίσει με τους Αθηναίους, υπήρξαν εν τούτοις σωτηριοδέστατοι κατά την Επανάστασιν, ένεκα της ανδρείας των, της σκληραγωγίας και της γνώσεως της Αλβανικής γλώσσης, δι’ ης συνεννοούντο μετά τον Τουρκαλβανών, προ πάντων δε ήσαν γνώσται της χρήσεως των όπλων”».

Οι ενέργειες αυτές κράτησαν ζωντανό τον αγώνα στην Αττική, γεγονός που μνημονεύει ο Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος στην “Ιστορία του Ελληνικού Έθνους” ως εξής: “Ο Ομέρ Βρυώνης, εν Αττική, διέλυσε μεν την 19^η Ιουλίου την πολιορκία της Ακροπόλεως αλλ’ εις την ύπαιθρον χώραν εξηκολούθη ενταύθα ο αγών”.

Σε όλα τα επόμενα γεγονότα, στις πολιορκίες της Αθήνας, αλλά και στις μάχες στην ύπαιθρο χώρα οι κάτοικοι χωρικοί έδωσαν πάντοτε το παρόν, αλλά και υπέστησαν όλες τις διώξεις από τους κατά καιρούς επιδρομείς και εισβολείς. Όλα αυτά τα χρόνια υπέστησαν απειρες λεηλασίες και διωγμούς και έτρεχαν να κρυφτούν όπου μπορούσαν η ξενητεύονταν στα νησιά του Σαρωνικού. Όπως, υπέστησαν όμως και τις όποιες συνέπειες από τις εσωτερικές διαμάχες σαν και αυτή μεταξύ του Ανδρούτσου και του Γκούρα για την επικράτηση στην Αθήνα. Χαρακτηριστικό το παράδειγμα που αναφέρει ο στρατηγός Μακρυγιάννης, όπου ο Γκούρας έστειλε τον Μαμούρη και τσάκιζε με το τσεκούρι τους χωριάτες που δεν ήταν φίλοι του: «Στα Μισόγεια στην Κερατιά, ενού δημογέροντα, Αναγνώστη Νυδραίων τον λένε, ποσες τζικουργιές τόδωσε, κι αν είδε υγείαν εις το εξής ο αγαθός άνθρωπος.»

Βέβαια η συμμετοχή των χωρικών της Αττικής στον αγώνα είναι ιδιαίτερα καθοριστική, αλλά δεν είναι δυνατόν να προσδιορισθεί ο ακριβής αριθμός των αγωνιστών, είτε γιατί αρκετοί πέθαναν στις μάχες, είτε γιατί άλλοι ήταν και σε διαφορετικές ομάδες άλλων προεστών ή οπλαρχηγών μικρότερων ομάδων, είτε γιατί ακόμη τα μεταγενέστερα χρόνια πολλοί ποτέ δεν δήλωσαν κάπου επίσημα ότι έλαβαν μέρος στον αγώνα.

Τοπικοί μελετητές για τα χωριά των Μεσογείων, έχουν καταγράψει 229 συνολικά αγωνιστές.

Ο αριθμός αυτός σε καμία περίπτωση δεν ανταποκρίνεται στον πραγματικό αριθμό των Μεσογειτών αγωνιστών. Είναι ευνόητο ότι πολλοί έμειναν νεκροί σε κάποια από τα πεδία των μαχών χωρίς να προφτάσουν να γράψουν το όνομά τους σε κάποιο έγγραφο. Άλλοι δε ενδεχομένως υπάρχουν σε απρόσιτα για την έρευνα έγγραφα. Ωστόσο, το υπό εξέταση αρχαικό υλικό είναι το μόνο που παρέχει στοιχεία με τα οποία είναι δυνατή η προσέγγιση του κόσμου των Μεσογειτών αγωνιστών».

Ντοκουμέντο

«Μετρητά και πράγμα»

Τα Μεσόγεια, εκτός από οπλαρχηγούς, μπουλουξήδες και στρατιώτες έδωσαν στη διάρκεια των πολιορκιών της Ακρόπολης “μετρητό και πράγμα”, όπως αναφέρει μια απόδειξη της εποχής που έχει διασώσει ο Δημήτριος Σιδέρης και την έχει περιλάβει στο βιβλίο του “Παιανία”:

«Τα χωριά των Μεσογείων συνεισέφεραν εις την πρώτη και δευτέραν πολιορκίαν, εις πράγμα και μετρητά, γρόσια εκατόν εξήκοντα πέντε χιλιάδες και τετρακόσια ογδοήκοντα οκτώ. γρ. χιλ. 165.422, καθώς φαίνονται γεγραμμένα εις τους κώδικας της καταγραφής».

Εν Αθήναις τη 11 Απριλίου 1826

Οι Επιστάται της καταγραφής

Παναγής Σκουζές

Χ. Πιτάκης

Αθ. Μπεναρδής

«Συμπεράσματα

1. Οι κάτοικοι των χωριών της Αττικής (χωρικοί όπως τους έλεγαν υποτιμητικά οι Αθηναίοι), Αρβανίτες ως επί το πλείστον, συμμετείχαν ενεργά και αυθόρμητα στον ξεσηκωμό του 21 και με συντονισμένες με το κέντρο κινήσεις αθροίστηκαν με τους υπόλοιπους αγωνιστές της Αττικής για να διώξουν τον Τούρκο.

2. Οι ηγέτες που συσπείρωσαν αρχικά τους επαναστάτες της Αττικής όπως ο αρχηγός Μελέτης Βασιλείου, ο Μήτρος Τσεβάς, ο Αναγνώστης Κιουρκατιώτης, οι Λεκκαίοι, ο Γιάννης Ντάβαρης, ο Θανάσης Σκουρτανιώτης, ο Γιαννάκης Γκλίστης από τη Σαλαμίνα και τόσοι άλλοι, δεν ζήτησαν τίποτε από το Ελληνικό κράτος. Αντίθετα παραγκωνίσθηκαν από τους Αθηναίους από όλες τις διοικητικές θέσεις στη μετέπειτα διοίκηση της Αθήνας.
3. Εντάσσονταν είτε σαν οργανωμένο επαναστατικό σώμα, είτε μεμονωμένα, στους μεγαλύτερους στρατιωτικούς σχηματισμούς, κάτω από τις οδηγίες διαφόρων οπλαρχηγών και έλαβαν μέρος σε μάχες μέσα και έξω από την Αττική.
4. Για μεγάλα διαστήματα, σε περιόδους άμεσης απειλής, οι αρβανίτες των χωριών της Αττικής, εγκατέλειπαν τα χωριά και κατέφευγαν στα κοντινά νησιά.
5. Παρά την κακή μεταχείριση που είχαν σε ορισμένες περιόδους από τους διάφορους έλληνες «απελευθερωτές» φρουρούς του νόμου και της τάξης, δεν αναφέρεται να «προσκύνησαν» πότε τους Τούρκους, λύση που εξωθήθηκαν να προτιμήσουν οι κάτοικοι άλλων περιοχών επί Κιουταχή».
6. Η Βόρεια Αττική, τα Δερβενοχώρια και τα Μεσόγεια, όπως όλη η Αττικοβοιωτία, η Σαλαμίνα και η Εύβοια απελευθερώθηκαν τελικά με συνθήκη (πρωτόκολλο του Λονδίνου, Φεβρ. 1830). Η οριστική απομάκρυνση της τουρκικής φρουράς από την Ακρόπολη έγινε το 1833 (31 Μαρτίου)».
7. Δεν αγωνίσθηκαν τοπικά , μόνο για την απελευθέρωση της επαρχίας ή των χωριών τους. Αγωνίσθηκαν περισσότερο και με μεγαλύτερο πείσμα για την απελευθέρωση της Αθήνας και της Υπόλοιπης Αττικής. Εκτός από τον εαυτό τους πρόσφεραν και τρόφιμα και χρήμα. Δεν ζήτησαν ανταλλάγματα, δεν σκέφθηκαν να εκμεταλλευθούν περιστάσεις, δεν διανοήθηκαν πρωτεία και προβάδισμα. Γι' αυτό και πρέπει να τους θυμόμαστε πάντα.

Προτείνουμε δε στη μνήμη όλων αυτών των αγωνιστών την καθιέρωση της 25^{ης} Απριλίου ως ημέρας εορτασμού της απελευθέρωσης της Αθήνας.